

เครื่องมือขยายเสียงจากชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาที่ดิน กรณีศึกษาโครงการที่มีความขัดแย้งสูง

อริยา อรุณินท์

รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 aariya@chula.ac.th

บทคัดย่อ

กระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในการใช้ที่ดินทั้งจากฝั่งรัฐและประชาชน เป็นประเด็นที่รัฐในฐานะผู้กำหนดแนวนโยบายและนักวางแผนต่าง ๆ จะต้องคำนึงถึง เพื่อที่จะได้มาซึ่งคำตอบสุดท้ายที่ดีที่สุดในแต่ละสภาพการณ์ แนวทางการใช้ที่ดินนั้นมีความหลากหลายและมีแนวโน้มที่จะขัดแย้งอยู่ บางครั้งโน้มไปในแนวทางเพื่อเศรษฐกิจ ซึ่งอาจขัดแย้งกับแนวทางเพื่อสิ่งแวดล้อมหรือเพื่อสังคม ความซับซ้อนของปัจจัยที่มีต่อนโยบายการพัฒนาพื้นที่ในเมืองนั้นสอดแทรกอยู่ในกระบวนการตัดสินใจหลายครั้งผลจากการตัดสินใจนั้นไม่ได้มาจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชน หรือไม่ได้มาจากทุกภาคส่วน และบางครั้งการมีส่วนร่วมกลับเป็นช่องทางในการต่อรองและนำเสนอแนวทางของกลุ่มผลประโยชน์เพียงกลุ่มเดียว และเมื่อกระบวนการตัดสินใจจบสิ้นลง และมีการนำเสนอเป็นแผนหรือนโยบายใด ๆ หลายครั้งนำมาซึ่งการไม่ยอมรับ ความขัดแย้งจากผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบทำให้นโยบายหรือแผนนั้นไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติ เป็นปัญหาและเกิดความสูญเสียเป็นห่วงโซ่กระทบไปในวงกว้าง เช่น โครงการเวนคืนที่บริเวณชุมชนป้อมมหากาฬเพื่อเป็นสวนสาธารณะ โครงการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด โครงการแก้ปัญหาน้ำท่วมที่ลุ่มภาคกลาง เป็นต้น บทความนี้เป็นการออกแบบเครื่องมือที่สามารถดับเสียงความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะเสียงที่ไม่ได้มีศักยภาพเชิงอำนาจหรือเชิงเศรษฐกิจที่จะต่อรองได้อย่างเท่าเทียมกัน ให้ได้รับการขยายเสียงและสามารถประเมินค่าน้ำหนักเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ดินอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: นโยบายสาธารณะ; แผนพัฒนา; ฝั่งเมือง; การจัดการเมือง; วิจัยสังคม

The Amplifier of Voices of Victims of Land Development Projects: The Case of Land Management Controversies

Ariya Aruninta

Associate Professor, Department of Landscape Architecture

Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

 aariya@chula.ac.th

Abstract

The urban land re-development policy decision-making process in Thailand usually involves controversies among the government and multiple stakeholders. The issue concerns reducing further conflict and achieving sustainable development. Most of the controversies involve the diversity of needs and different directions regarding environmental, social, and economic-oriented policy. The voices of the affected residents have been too silent to be heard by the government, and development plans are usually made late and are not possible to be implemented. This research aims to investigate the degree of controversy in three case studies by stressing an integrated approach from all stakeholders. This article presents a Comparative Interest Analysis framework that could be applied to the case studies of Pom Mahakarn Community, Map Ta Phut Industrial Estate, and the Flood Mitigation Plan for the Central Flooded Area of Thailand in order to gather opinions and to analyze them statistically using cross tabulation Chi Square. The relevance of the research is that it can be a communication tool to convince policy makers of the diverse preferences that are usually ignored. Asymptotic significance value (from the Chi Square) should amplify the voices and equalize them as part of the society at the same level as investors, government, and other elites.

Keywords: Public Policy; Urban Redevelopment Plan; Urban Planning;
Urban Management; Social Research

บทนำ

การเติบโตของเมืองไม่จำเป็นจะเป็นการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานควบคู่ไปกับทางด้านเกษตรกรรม การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทางด้านพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม ที่ดินเป็นทรัพยากรที่สำคัญพื้นฐานในการพัฒนานั้น การวางแผนการใช้ที่ดินย่อมส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์โดยตรงในลำดับที่หนึ่ง และอาจส่งผลต่อผู้เกี่ยวข้องลำดับต่อไปและต่อสาธารณะในวงกว้าง เช่นเดียวกับ “นโยบายสาธารณะ” อื่น ๆ ในสังคมประชาธิปไตยโดยเฉพาะในประเทศที่การครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินอยู่ในมือทั้งของรัฐและเอกชนเช่นประเทศไทย ทำให้การพัฒนาต่าง ๆ นั้นอาจเกิดความพยายามครอบครองสิทธิ์ที่ดิน โดยกลไกที่เรียกว่า “กระบวนการเวนคืนที่ดิน” จากทางภาครัฐ หรือ “กระบวนการกว้านซื้อที่ดิน” ของกลุ่มทุน กระบวนการรื้อล้างพื้นที่สงวนห้ามต่าง ๆ เป็นต้น ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นคู่ๆไม่จำเป็นจะเป็นการขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่ถูกเวนคืน ระหว่างกลุ่มทุนและชุมชนต่างๆในการพัฒนาเชิงพาณิชย์กรรม และระหว่างรัฐ/สาธารณชนที่ได้รับประโยชน์จากพื้นที่สงวนกับกลุ่มผู้บุกรุก เป็นต้น

บทความนี้เป็นปฐมบทของโครงการวิจัยหลัก¹ โดยมีวัตถุประสงค์ในลำดับแรกเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดปัญหา ทั้งเงื่อนไขเชิงนโยบาย เงื่อนไขทางสังคม เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และเงื่อนไขแวดล้อมอื่น ๆ ไปสู่การพัฒนาเครื่องมือที่สามารถลดเงื่อนไขต่าง ๆ นั้น โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบมีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกัน และใช้เป็นเครื่องมือประเมินผลในเชิงประจักษ์ในงานวิจัยชิ้นหลักต่อไปในอนาคต งานวิจัยนี้คาดว่าจะสามารถออกแบบเครื่องมือที่สามารถลดเสียงความขัดแย้งต่างๆได้อย่างทั่วถึง ในทุก ๆ ด้าน โดยให้เสียงแต่ละเสียงโดยเฉพาะเสียงที่ไม่ได้มีศักยภาพเชิงอำนาจหรือเชิงเศรษฐกิจที่จะต่อรองได้อย่างเท่าเทียมกัน ให้ได้รับการขยายเสียง ผู้วิจัยคาดว่าเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นนี้จะสามารถนำไปใช้กับงานวิจัยชิ้นต่อไปเพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์ดังต่อไปนี้

1. ผลสรุปการวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้ง จากแผนการพัฒนาที่ดินที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
2. การเปรียบเทียบกรณีศึกษาต่าง ๆ และแนวทางการแก้ปัญหาในปัจจุบัน
3. สรุปเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดปัญหา ทั้งเงื่อนไขเชิงนโยบาย เงื่อนไขทางสังคม เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และเงื่อนไขแวดล้อมอื่น ๆ
4. เครื่องมือที่สามารถลดเงื่อนไขต่าง ๆ นั้น โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบมีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกัน
5. วิธีการทดสอบและประเมินผลเครื่องมือในเชิงประจักษ์

บทความนี้เป็นการผสมผสานสหสาขาในการออกแบบเครื่องมือ/แบบสำรวจ ทั้งการออกแบบชุดคำถามตามหลักวิชาการวิจัยสังคม การนำเสนอรูปภาพและแผนที่ประกอบ การประเมินผลโดยหลักสถิติ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่คาดว่าจะนำบางส่วนของงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ ได้แก่ ชุมชนที่ได้รับผลกระทบและองค์กรการปกครอง หน่วยงานภาครัฐ/ภาคเอกชนทางด้านการจัดการวางแผนพัฒนา นักวิชาการในหน่วยงานภาครัฐ/ภาคเอกชนทางด้านการจัดการวางแผนพัฒนา องค์กรพัฒนาเอกชนทางด้านการจัดการวางแผนพัฒนา เป็นต้น

¹ภายใต้ทุนพัฒนานักวิจัยใหม่ กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อสนับสนุนให้นักวิจัยใหม่ได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ในการเริ่มงานวิจัยให้ได้ผลสัมฤทธิ์เป็นรูปธรรม อันจะสามารถพัฒนาสู่งานวิจัยจากแหล่งทุนอื่น ๆ ต่อไป

โครงการการพัฒนาที่ดิน

การพัฒนาพื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ความน่าสนใจของการศึกษาวิจัยโครงการพัฒนาที่ดินนี้ได้แก่การเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ในการวางผังเมือง สถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม วิศวกรรม เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น และการพัฒนาที่ดินยังอาจก่อให้เกิดผลทางสังคม เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง (Controversies) โครงการพัฒนาพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูงนั้นมักเป็นโครงการขนาดใหญ่ หรือโครงการเมกะโปรเจกต์ อริยา อรุณินท์ (Aruninta, 2006) เคยให้คำจำกัดความไว้ว่า

“เมกะโปรเจกต์ เป็นการทับศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยน่าจะมิกำเนิดมาจากสหรัฐอเมริกา ในราวช่วงปี ค.ศ. 1970 – 1980 ขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ช่วงครึ่งหลักของศตวรรษที่ 20 ที่เน้นการลงทุนที่มีมูลค่าสูงของรัฐ โดย Altshuler และ Luberoff (2003) ได้กำหนดมูลค่าอย่างต่ำของโครงการไว้คร่าว ๆ ว่า โครงการเมกะโปรเจกต์ นั้นจะไม่ต่ำกว่า 250 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ทั้งนี้ตัวเลขนี้เป็นเพียงตัวเลขโดยประมาณ และอาจแปรเปลี่ยนตามเงินเฟ้อหรืออัตราเงินเฟ้อทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในแต่ละภูมิภาค โครงการเมกะโปรเจกต์ในประเทศไทยน่าจะอยู่ที่ 1000 ล้านบาท อย่างไรก็ตามหลาย ๆ โครงการที่ถูกกระทุ้งข้างต้น อาจมีมูลค่าน้อยกว่านั้น อย่างน้อยน่าจะอยู่ที่ 200 ล้านบาทขึ้นไป รากศัพท์ เมกะ (mega) ซึ่งให้เห็นถึง ‘ขนาด’ ที่ใหญ่มาก (very large-scale) ซึ่งเป็นการเรียกรวมโครงการของรัฐก่อนหน้าที่จะมีการบัญญัติศัพท์ เมกะโปรเจกต์ ขึ้นมา ในยุคแรก ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกา นั้นเมกะโปรเจกต์ มักจะเกี่ยวข้องกับโครงการทางด้านพลังงาน และพัฒนาเป็นเมกะโปรเจกต์เมือง (urban mega-projects) ในยุคต่อมา ฉะนั้นมูลค่าโครงการที่สูงนั้นน่าจะแปรตาม ‘ขนาด’ ของโครงการที่ใหญ่ อีกทั้งส่งผลกระทบในวงกว้าง”

อย่างไรก็ตามหลาย ๆ แผนการพัฒนาอาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง แม้ไม่ได้มีการลงทุนในเชิงเม็ดเงินทางเศรษฐกิจ เช่น โครงการการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2532 และการกำหนดเขตป่าสงวนและพื้นที่ทำกิน เป็นต้น งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจกับการคัดเลือกกรณีศึกษาโครงการพัฒนาที่ดิน กรณีศึกษาโครงการที่มีความขัดแย้งสูง โดยทำการศึกษาเบื้องต้นถึงความเป็นมาของโครงการ และข้อขัดแย้งของแต่ละโครงการที่ปรากฏตามสื่อหรือเป็นที่ทราบโดยทั่วไป เน้นเฉพาะโครงการที่ยังไม่มีข้อยุติและมีความเป็นปัจจุบัน โดยแบ่งตามขนาดของโครงการเป็นสามระดับ คือ โครงการขนาดเล็ก ได้แก่ โครงการเวนคืนที่บริเวณชุมชนป้อมมหากาฬเพื่อเป็นสวนสาธารณะ โครงการขนาดกลาง ได้แก่ โครงการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด โครงการขนาดใหญ่ ได้แก่ โครงการแก้ปัญหาน้ำท่วมที่ลุ่มภาคกลาง

กรณีศึกษาเป็นรูปแบบการวิเคราะห์ที่ใช้เป็นระเบียบวิธีวิจัยนี้ เนื่องจากการวิเคราะห์นโยบายลักษณะนี้มักมีลักษณะเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่สามารถระบุตัวเลขหรือเปรียบเทียบ

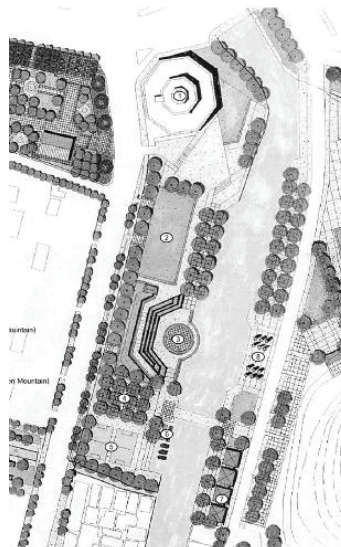
ให้เห็นเป็นประจักษ์ได้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กรณีศึกษาเป็นตัวแทนในการสำรวจเปรียบเทียบ เพื่อใช้แก้ปัญหาความซับซ้อนในบริบทและมิติต่าง ๆ (Blaikie, 2003; Yin, 2003) การคัดเลือกกรณีศึกษามีความสำคัญอย่างมากในการใช้เป็นตัวแทนตอบปัญหาวิจัยซึ่งในกรณีนี้คือ ปัญหาผลกระทบจากแผนพัฒนาที่ดินที่มีความขัดแย้งสูง กรณีศึกษาที่เลือกมาจึงต้องจำเป็นต้องมีความรุนแรงของปัญหาและความแตกต่างในแง่ของแนวความคิดที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ ได้แก่กรณีศึกษาดังต่อไปนี้

โครงการเวนคืนที่บริเวณชุมชนป้อมมหากาฬเพื่อเป็นสวนสาธารณะ

ชุมชนป้อมมหากาฬเป็นกรณีศึกษาที่มีขนาดเล็กแต่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกิดขึ้นระหว่างชุมชนและรัฐ (กรุงเทพมหานคร) มาหลายยุคหลายสมัยและยังไม่มีข้อยุติจนทุกวันนี้ ชุมชนป้อมมหากาฬตั้งอยู่ด้านหลังกำแพงป้อมมหากาฬ ใกล้วัดสระเกศราชวรมหาวิหารและพระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) มีพื้นที่ราว 4 ไร่ 3 งาน 59 ตารางวาเป็นพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 52 เมตร ยาว 150 เมตรไปตามแนวกำแพงเมืองเดิม ชุมชนนี้ประกอบด้วยบ้านไม้เก่า 65 หลัง 92 ครอบครัว ต้นกำเนิดลิเกพระยาเพชรปราณี และนอกจากนี้ยังมีบ้านไม้เก่าแก่ ซึ่งเป็นบ้านเดิมของบิดาของรัฐบาลนายปวย ธิ์ อังภากร ปัญหาความขัดแย้งเริ่มต้นเมื่อเกิดการเวนคืนที่ดินบริเวณนี้ (Herzfeld, 2006) ถึง 4 ครั้ง (พ.ศ. 2503 – 2516, 2546, 2547, และ 2552) แต่ชุมชนมีความเข้มแข็งและได้รับความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน (UN-Habitat, 2007) นักวิชาการหลายกลุ่มเพื่อนำเสนอแนวทางเลือกใหม่ ๆ เพื่อให้สวนสาธารณะและชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ปัจจุบันชุมชนยังคงอยู่ในพื้นที่และเตรียมพร้อมที่จะเจรจาค่าชื้อที่ดินที่เป็นที่ยอมรับกันทั้งสองฝ่ายกับทางกรุงเทพมหานครต่อไป

ภาพถ่ายทางอากาศที่ตั้งโครงการ

ผังสวนสาธารณะ (สพข., 2546)²

ผังสวนสาธารณะและชุมชนร่วมกัน (Bristol, 2005)

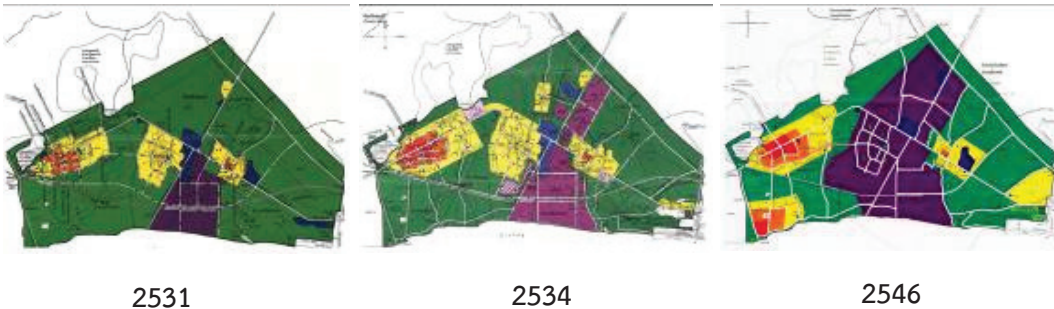
ภาพที่ 1 สภาพพื้นที่บริเวณชุมชนป้อมมหากาฬ แสดงสภาพเดิมที่เต็มไปด้วยชุมชนหลังกำแพง(ซ้าย) แบบที่เป็นสวนสาธารณะ (กลาง) และแบบที่ผสมผสานชุมชนและสวนสาธารณะ (ขวา)

² ผังสวนสาธารณะชุมชนป้อมมหากาฬ (2546) สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

โครงการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งตะวันออก หรือนิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์น ซีบอร์ด ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดระยอง ปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นมาเป็นระยะ ๆ ตลอดมาตั้งแต่มีการขยายพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม และเริ่มรุนแรงและเด่นชัดขึ้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2552 โดยพื้นที่ดังกล่าวได้ถูกประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษ และโครงการที่อยู่ในรายชื่อโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ที่ตั้งขึ้นใหม่ในพื้นที่นี้ ต้องปฏิบัติตามมาตรา 67 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กล่าวคือจะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และสุขภาพ (HIA) ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่พบว่า ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจในระบบป้องกันการรั่วไหลของสารเคมีและไอระเหยของสารอินทรีย์ ประเภท VOC (Volatile Organic Compound) ซึ่งหากถูกปล่อยออกมาหรือสะสมในบรรยากาศอาจจะก่อปัญหาขึ้นได้ จากกลิ่น ความเป็นพิษ หรือการก่อตัวของหมอกเคมีมีผลโดยตรงกับสุขภาพของประชาชน เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมขยายตัวเต็มพื้นที่และอยู่ประชิดชุมชน ผังเมืองกำหนดเขตพื้นที่อุตสาหกรรม (สีม่วง) ให้ติดกับพื้นที่อยู่อาศัย (สีเหลือง ส้ม แดง) โดยไม่มีแนวพื้นที่กันชน

กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้พยายามประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่กันชน (Buffer Zone) และพื้นที่สีเขียวแนวกันชน (Green Belt) เพื่อป้องกันมลพิษ แต่ประเด็นหนึ่งที่ได้รับฟังจากเวทีสัมมนาคือพื้นที่ดังกล่าวผู้ใดจะเป็นผู้จัดทำ จะเป็นภาคเอกชน (โรงงานอุตสาหกรรม) ในฐานะผู้ประกอบการอันอาจมีผลกระทบต่อชุมชน หรือชุมชนเอง หรือเป็นหน่วยงานราชการระดับท้องถิ่น หรือระดับจังหวัด เป็นต้น ซึ่งการที่ชุมชนและอุตสาหกรรมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในระยะยาวนั้น การร่วมมือกันในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนพัฒนามีความสำคัญอย่างมาก โดยทุกฝ่ายควรที่จะมีข้อสรุปสุดท้ายไปในทิศทางเดียวกันให้มากที่สุด ผังเมืองซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติและการควบคุมการพัฒนาพื้นที่ทางกฎหมายมีการพัฒนาเป็นระยะ ๆ มาหลายระยะ (ภาพที่ 2) ทำให้เห็นความไม่ลงตัวของทิศทางการพัฒนา “ผังเมือง” จึงต้องไล่ตามปัญหาแทนที่จะนำหน้าปัญหา ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพื้นที่ชุมชน (สีเหลือง สีส้ม สีแดง) เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม (สีม่วง) การลดจำนวนลงของพื้นที่สีเขียว และการกระจายตัวของพื้นที่เขตอุตสาหกรรมไปใกล้ชุมชนหรือซ้อนทับบนพื้นที่สีเขียวโดยไม่มีพื้นที่แนวกันชนบรรเทาความรุนแรงหากเกิดการรั่วไหลหรืออุบัติเหตุจากเขตอุตสาหกรรม

ภาพที่ 2 ผังเมืองมาบตาพุด 2531, 2534, 2546³

ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง

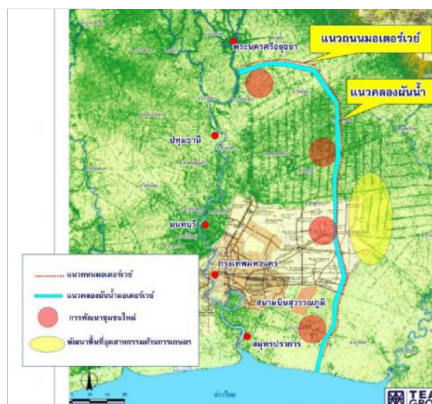
³ผังเมืองมาบตาพุด (2531, 2534, 2546) กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการแก้ปัญหาน้ำท่วมที่ลุ่มภาคกลาง

พื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งได้แก่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา (20,125 ตร.กม.) รวมกับลุ่มน้ำป่าสัก (16,292 ตร.กม.) และลุ่มน้ำท่าจีน (13,681 ตร.กม.) ครอบคลุมบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยและเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาอุทกภัยในฤดูหน้าน้ำในทุก ๆ ปี จากเหตุการณ์มหาอุทกภัยเมื่อปลายปี พ.ศ. 2554 ซึ่งทวีความรุนแรงกว่าอุทกภัยในลุ่มน้ำภาคกลางในอดีต นำมาซึ่งความเสียหายแก่ 22 จังหวัดในภาคกลาง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร บริเวณปริมณฑล และนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดอยุธยา ทำให้รัฐบาลได้จัดตั้งหน่วยงานชื่อ คณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (กยน.) ขึ้นมาเพื่อวางแผนป้องกันและแก้ปัญหาไม่ให้เกิดการซ้ำรอยอีก โดยการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้แผนแม่บทดังกล่าวครอบคลุมการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ เพื่อเตรียมการเป็นพื้นที่หน่วงน้ำ (Water Detention Area) หรือ “แก้มลิง” พื้นที่รองรับน้ำหรือฟลัดเวย์ (Floodway) อีกทั้งการสร้างคันกันน้ำและกำแพงน้ำเพื่อป้องกันพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญ จนกระทั่งขณะนี้แผนแม่บทดังกล่าวยังไม่ได้เปิดเผยสู่สาธารณชน ทำให้เกิดความหวาดกลัวว่าพื้นที่ใดที่จะถูกวางแผนให้เป็นพื้นที่รองรับน้ำหรือไม่และหากเกิดมีอุทกภัยอีกนั้น ระดับน้ำจะมีระดับสูงสุดเท่าไร ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้เห็นได้ชัดเจนในพื้นที่รอบนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดอยุธยา ที่ดูเหมือนจะได้ดำเนินการสร้างกำแพงน้ำให้สูงกว่าระดับน้ำที่เคยท่วมโดยกั้นรอบขอบเขตพื้นที่นิคมฯ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่โดยรอบเกิดความคิดเห็นออกเป็นหลายฝ่ายทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย จากเหตุผลส่วนตัวต่าง ๆ กัน ซึ่งหากจะมีการสำรวจความคิดเห็นจะต้องมีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับแผนการพัฒนาพื้นที่ให้เห็นภาพตรงกันก่อน เพื่อให้แน่ใจว่าได้ความคิดเห็นที่มีต่อประเด็นหรือปัญหาเดียวกัน

โดย กยน. จาก โพสต์ทูเดย์
(21 ก.พ. 2555)⁴

Team Group
(26 พ.ย. 2554)⁵

กรุงเทพมหานคร
(พ.ย. 2554)⁶

ภาพที่ 3 ความแตกต่างของแผนที่กำหนดพื้นที่ฟลัดเวย์จากหน่วยงานต่าง ๆ

⁴ผังพื้นที่รองรับน้ำฟลัดเวย์ (2555) หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555

⁵ผังพื้นที่รองรับน้ำฟลัดเวย์ (2554) จาก Team Group (26 พ.ย. 2554)

⁶ผังพื้นที่รองรับน้ำฟลัดเวย์ (2554) จากกรุงเทพมหานคร (พ.ย. 2554)

กระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่

โครงการแผนพัฒนาที่ดินเป็นหนึ่งในนโยบายสาธารณะ (Public Policy) ที่ส่งผลกระทบต่อคนหมู่มาก ในการทำวิจัยเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ โครงการพัฒนาที่ดินนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับงานวิจัยนโยบาย (Policy Research) อื่น ๆ กล่าวคือ เป็นงานวิจัยทางสังคมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-Centered) และเป็นพหุนิยม (Pluralistic) กล่าวคือมีองค์ประกอบย่อยหลายกลุ่ม (Putt & Springer, 1989; Dunn, 1994) ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจำต้องคลี่คลายปัญหา และแยกแยะให้เห็นบทบาทขององค์ประกอบย่อยให้แจ่มชัด เพื่อที่จะสามารถหาช่องโหว่ของนโยบายหรือแผนที่ยากต่อการนำไปปฏิบัติ การพัฒนาเครื่องมือเพื่อช่วยในการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจในการตัดสินใจสูงสุด โดยไม่นำข้อมูลรอบด้านมาประกอบการพิจารณาอาจส่งผลให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาด นำมาซึ่งข้อขัดแย้งอันส่งผลกระทบทางด้านสังคม สูญเสียเม็ดเงิน (ด้านเศรษฐกิจ) หรือแม้กระทั่งส่งผลกระทบต่อกายภาพของพื้นที่และอาจรุนแรงมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมตามมา กระบวนการตัดสินใจของกรณีศึกษาโครงการที่มีความขัดแย้งสูงทั้งสามโครงการนั้นขึ้นกับหน่วยงานผู้กำหนดนโยบาย (Policy Maker) ที่แตกต่างกันตามตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1: หน่วยงานผู้กำหนดนโยบาย ในกระบวนการตัดสินใจของกรณีศึกษาโครงการที่มีความขัดแย้งสูง

โครงการ	ผู้กำหนดนโยบาย
โครงการเวนคืนที่ดินบริเวณชุมชนป้อมมหากาฬเพื่อเป็นสวนสาธารณะ	- กรุงเทพมหานคร - คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า⁷
โครงการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด	- กรมโยธาธิการและผังเมือง - การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย - สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ - สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - สำนักงานคณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ - ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง
โครงการแก้ปัญหาพื้นที่ลุ่มภาคกลาง	- คณะกรรมการคณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ - กรมโยธาธิการและผังเมือง - กรมชลประทาน - การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย - ผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง

เมื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของกระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่แล้ว จะพบว่าผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถแบ่งเป็นกลุ่มหลัก ๆ ดังนี้

1 ภาครัฐ – กลุ่มภาครัฐมักเป็นผู้กำหนดนโยบายเป็นหลัก จึงเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ และเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบาย

2 ภาคเอกชน - กลุ่มภาคเอกชนเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบาย และเป็นผู้ได้รับผลจากการพัฒนาพื้นที่โดยตรง และโดยอ้อม

3 ภาคประชาชน - กลุ่มภาคประชาชนมักเป็นเป็นผู้ได้รับผลจากการพัฒนาพื้นที่โดยตรง และโดยอ้อม โดยมีบางส่วนเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบาย โดยในแต่ละกลุ่มยังสามารถแยกย่อยออกเป็น

- ก. กลุ่มผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ
- ข. กลุ่มผู้ปฏิบัติตามนโยบาย
- ค. กลุ่มผู้ได้รับผลจากการพัฒนาพื้นที่โดยตรง
- ง. กลุ่มผู้ได้รับผลจากการพัฒนาพื้นที่โดยอ้อม

เมื่อได้ศึกษาสมมุติฐานในการออกแบบแบบสอบถาม WiMBY Preference Survey (Aruninta, 2009) ซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย ในกรณีการพัฒนาพื้นที่ดินรกร้างของรัฐ จะพบว่าได้มีการตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับทัศนคติทางสิ่งแวดล้อม “NiMBY (Not in My Back Yard)” เป็น “WiMBY (Welcome into My Back Yard)” ซึ่งหมายถึงการประเมินความเหมือน (Homogeneity) หรือความต่าง (Heterogeneity) ในทัศนคติของผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้พื้นที่กรณีศึกษา (ได้รับผลโดยตรง) และผู้ที่อยู่ไกลออกไปจากพื้นที่กรณีศึกษา (ได้รับผลโดยอ้อม) และได้ทำความเข้าใจในสภาพปัญหาว่าเหตุที่ทำให้ทัศนคติเช่นนั้นสัมพันธ์กับความเสี่ยงที่อยู่ใกล้หรือไกลกับที่ตั้งพื้นที่กรณีศึกษาหรือไม่ ในกรณีที่ผู้ตอบแบบสำรวจอยู่ไกลออกไปและไม่ได้รับผลโดยตรง เช่น สถานที่ตั้งของถนนพάνักของตนไม่ได้ถูกเวนคืนที่ดิน ไม่ได้อยู่ติดกับพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม หรือไม่ได้ถูกใช้เป็นพื้นที่รองรับน้ำ ย่อมมีแนวโน้มที่จะตอบไปในแนวทางที่ต่างจากผู้ที่พักอยู่ในบริเวณใกล้พื้นที่กรณีศึกษา

เงื่อนไข ปัจจัย ปัญหา

ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสำรวจจากแบบสอบถาม WiMBY Preference Survey ซึ่งมีปัจจัยของปัญหาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่การพัฒนาพื้นที่รกร้างของรัฐนั้นมีความซับซ้อนของปัญหาน้อยกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีส่วนได้เสียจัดแบ่งออกเป็นกลุ่มเพียง 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ ทางฝ่ายรัฐ (เจ้าของที่ดิน) และฝ่ายประชาชน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่รุนแรงมากเท่าโครงการการพัฒนาพื้นที่อื่นๆ และที่ดินของรัฐซึ่งมักมีกฎหมายมากำกับทำให้แนวโน้มที่จะพัฒนาไปในเชิงพาณิชย์อย่างเต็มที่เป็นไปได้ยากกว่า แต่ปัญหาเรื่องแนวทางการพัฒนาที่ดินของประเทศไทยก็มีปัญหาความขัดแย้งมากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่นในทวีปอเมริกาเหนือและยุโรป ซึ่งประเทศเหล่านั้นรัฐบาลจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ ในการที่จะพัฒนาพื้นที่เหล่านี้เพื่อประโยชน์ด้านคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นสำคัญ (De Sousa, 2002)

โครงการวิจัยนี้จึงศึกษาการวางแผนพัฒนาพื้นที่การใช้ที่ดินในโครงการประเภทต่างๆ โดยเฉพาะในกรณีศึกษาโครงการเมกะโปรเจกต์ที่ส่งผลกระทบรุนแรง ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องซับซ้อนมากขึ้น เพื่อพัฒนาเครื่องมือเปรียบเทียบทิศทางการพัฒนาเพื่อให้นักพัฒนานั้นเป็นที่ยอมรับจากทุก ๆ ฝ่ายมากที่สุด นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในท้ายที่สุด ในการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาผู้วิจัยได้พบว่าโครงการพัฒนาพื้นที่ในเมืองขนาดใหญ่นี้ หน่วยงานของรัฐต่างๆ หน่วย

งานเอกชน และชาวบ้านมักมีความสนใจที่แตกต่างและขัดแย้งกัน (Lungo, 2002) ซึ่ง Lungo ได้ยกตัวอย่างกรณีที่เลวร้ายที่สุดคือโครงการก่อสร้างสนามบินในเม็กซิโกซิตีที่บริษัทเทกโคโค (Texcoco) มีปัญหาขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างเป้าหมายของหน่วยงานรัฐและสิทธิประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดเหตุการณ์ก่อความไม่สงบร้ายแรงถึงขั้นมีการจับตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐไปเพื่อต่อรอง จนในที่สุดก็ได้ยกเลิกโครงการนี้ไป กระบวนการตัดสินใจที่ผิดครั้งนั้นก่อให้เกิดความเสียหายทางการเมืองและเศรษฐกิจคิดเป็นมูลค่ามหาศาล

ปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาพความรุนแรงของปัญหาความขัดแย้งด้านแผนการพัฒนาที่ดิน ได้แก่ กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทและความต้องการที่ต่างกัน บ้างมีกำลังต่อรองสูง บ้างเสียเปรียบในการต่อรอง ไม่ว่าจำนวน เพศ อาชีพหรือรายได้ อันสะท้อนฐานะและจุดยืนในสังคม วุฒิการศึกษา ความสามารถในการเข้าถึงและเข้าใจข้อมูลข่าวสาร สามารถสรุปได้ขั้นต้นว่าความต้องการของเราขึ้นอยู่กับความคาดหวังของแต่ละคนที่สอดคล้องกับบทบาทที่คนนั้นสวมอยู่ รวมทั้งประสบการณ์ที่ได้รับมาในอดีต ความขัดแย้งในเรื่องการใช้ที่ดินนี้ก็เช่นกัน ขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของผู้กำหนดนโยบาย ลักษณะพื้นที่ ผลประโยชน์ที่มีความคาดหวัง มูลค่า หน้าที่ของโครงการ ฉะนั้นกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหาหนึ่งคือการนำเข้าสู่การประชุมสาธารณะเพื่อใคร่ครวญหาคำตอบและทำประชาคมตีหาแนวทางแก้ไข แต่ในขณะที่ประเทศไทย กระบวนการตัดสินใจนี้มักการตัดสินใจฝ่ายเดียว ไม่นำสู่ที่ประชุมสาธารณะ ปราศจากการรับรู้ของชาวบ้าน (Aruninta, 2010)

งานวิจัยนี้จึงใช้ทิศทางการพัฒนาพื้นที่ที่เกิด “ความคิดเห็นที่ขัดแย้ง” นี้เป็นคำถามวิจัย เพื่อสอบทานเปรียบเทียบให้เห็นว่ามีความแตกต่างหรือไม่อย่างไร และเป็นตัวแปรสำคัญในการออกแบบสอบถามในการทำการสำรวจข้อมูลต่อไป

การพัฒนาเครื่องมือขยายเสียงจากชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาที่ดิน

การเปรียบเทียบความต้องการจากแบบสอบถาม WiMBY Preference Survey นั้นใช้เครื่องมือสถิติแบบ Cross-tab / Chi-square ซึ่งเป็นการประเมนแบบพหุตัวแปร (Multivariate Analysis) ทำให้ทราบความเหมือนหรือความต่างของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในหลายทิศทาง ค่า Asymp. Sig (2-sided) หรือ Asymptotic Significant Value โดยค่า Asymp. Sig ที่สูงแสดงถึงความขัดแย้งน้อยหรือความเห็นที่ใกล้เคียงกัน และค่า Asymp. Sig ที่ต่ำแสดงถึงความขัดแย้งมากหรือความเห็นที่ต่างกัน ค่า Asymp. Sig ที่ให้ความสำคัญกับความเหมือนและความต่างจึงมีแนวโน้มที่จะให้ความละเอียดกว่าการนับจำนวนเป็นร้อยละจากจำนวนทั้งหมด เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบนั้นมีจำนวนน้อย เสียงที่เห็นต่างนั้นจะไม่ถูกละเลย เช่นการนับจำนวนเป็นร้อยละ

แบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยข้อมูลหลักส่วนใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

ก. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม - ข้อมูลเบื้องต้นในส่วนนี้มีความสำคัญในการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจในโครงการพัฒนาที่ดิน โดยสมมุติฐานอาจแปรเปลี่ยนตาม เพศ อายุ ลักษณะอาชีพ ระดับรายได้ พาหนะและการเดินทาง

ข. ข้อมูลเชิงวิถีชีวิต (Life Style) ของผู้ตอบแบบสอบถาม - ลักษณะการดำเนินชีวิต งานอดิเรก ความสนใจในเรื่องรอบตัว การรับรู้ข่าวสาร/สื่อต่าง ๆ

ค. ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการแผนพัฒนาที่ดินโดยทั่วไป - เพื่อให้ทราบถึงความรู้สึกต่อโครงการแผนพัฒนาต่าง ๆ ว่ามีทิศทางไปในทางใด ในกรอบกว้าง ๆ คือ พึงพอใจในการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างไร และในทิศทางไหน

ง. ความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณีศึกษาที่ทำการสำรวจ - เพื่อให้ทราบถึงความรู้สึกต่อสภาพเดิมและโครงการแผนพัฒนาพื้นที่ว่า พึงพอใจในสภาพเดิมหรือแนวทางการพัฒนาหรือไม่อย่างไร ส่วนนี้จะต้องศึกษาทิศทางการพัฒนาและสภาพเดิมของกรณีศึกษาให้พร้อม ข้อมูลเหล่านี้จะต้องจัดหมวดหมู่และแสดงเป็นแผนที่หรือรูปภาพให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจตรงกันได้โดยง่าย

จ. ความคิดเห็นเกี่ยวกับทิศทางที่พึงพอใจ - เป็นการเปิดกว้างให้เห็นถึงแนวทางอื่นๆที่สามารถเกิดขึ้นได้ในโครงการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยจัดหมวดหมู่ตามแนวทาง (Scenario) ต่าง ๆ กันไป อย่างครอบคลุมที่สุด และแสดงเป็นภาพเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นในทิศทางเดียวกัน ส่วนนี้จำเป็นต้องตั้งสมมุติฐานให้ครอบคลุมโดยผู้วิจัยก่อน และทำการออกแบบสอบถามเบื้องต้น จนได้แนวทางที่สามารถจัดแสดงเป็นรูปภาพคำตอบได้ครบถ้วนมากที่สุด

ฉ. ความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบาย องค์การที่เกี่ยวข้อง - เป็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อองค์กร การมีส่วนร่วม ว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความกระตือรือร้นที่จะสนับสนุนหรือต่อต้าน หรือมีความขัดแย้งกับแนวนโยบายมากน้อยอย่างไร และในทิศทางใด

องค์ประกอบของเครื่องมือขยายเสียงและการนำไปใช้

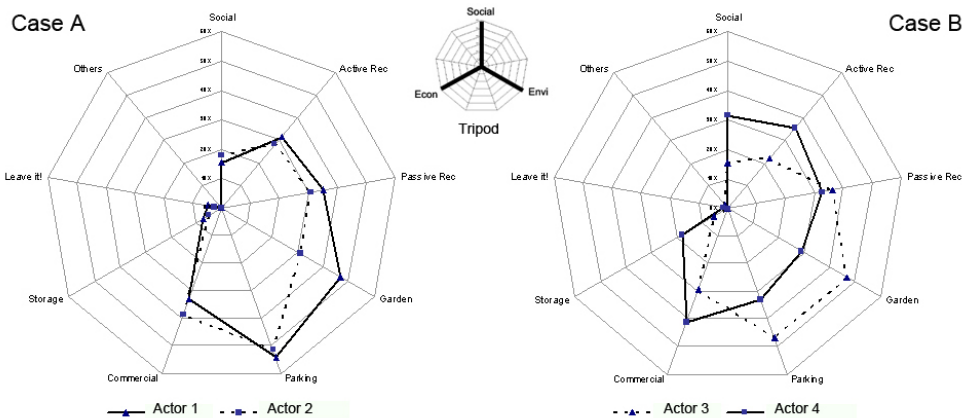
โดยสรุปการพัฒนาเครื่องมือขยายเสียงความเห็นของกลุ่มต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจะต้องเริ่มจากสมมุติฐานก่อนว่าต้องการเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มใด เช่น เปรียบเทียบตามกลุ่มอายุว่าแต่ละกลุ่มอายุมีความเหมือนหรือความต่างอย่างไร กลุ่มอาชีพ อาจเปรียบเทียบหลายกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง โดยอ้อม กลุ่มเอกชน และกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย เป็นต้น การนำแบบสำรวจไปใช้ในงานวิจัยในลำดับต่อไปนั้น จำเป็นต้องวางแผนการสุ่มตัวอย่างให้เหมาะสม การสุ่มตัวอย่างจึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการสำรวจความเห็นเพื่อใช้ในการประเมินประเด็นขัดแย้งต่าง ๆ กล่าวคือจะต้องครอบคลุมความคิดเห็นของกลุ่มประชากรให้ได้กว้างขวางที่สุด เพื่อนำทิศทางที่หลากหลายมาจัดกลุ่มและวิเคราะห์แนวโน้มของความต้องการ หรือทัศนคติของแต่ละกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบ แบบสอบถามควรมีอย่างน้อยสองระยะ ได้แก่

ก. ระยะแรก - เป็นการทดสอบสมมุติฐานความต้องการของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องว่ามีการกระจายตัวและรูปแบบ (Pattern) ของคำตอบอย่างไร แบบสำรวจนี้เป็นมีลักษณะเป็นแบบสอบถามเบื้องต้น เพื่อนำคำตอบที่ได้มาออกแบบแบบสำรวจระยะที่สองต่อไป

ข. ระยะที่สอง - แบบสำรวจในระยะที่สองนี้เป็นแบบองค์ประกอบหลักของเครื่องมือขยายเสียงจากชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาที่ดิน ส่วนประกอบของแบบสำรวจคือคำถามที่แบ่งตอนข้อมูลไว้หกส่วนดังที่กล่าวข้างต้น การสำรวจข้อมูลนี้จำเป็นต้องแสดงภาพทิศทางแต่ละทิศทางให้เห็นเป็น

กายภาพอย่างชัดเจนที่สุด เพื่อให้ผู้ตอบสามารถเลือกได้ตามความปรารถนาที่แท้จริง แบบสำรวจระยะที่สองควรได้รับการออกแบบให้สามารถทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) โดยใช้ Cross Tabulation Chi-square

ก่อนจะเริ่มวิเคราะห์เปรียบเทียบผู้วิจัยควรเริ่มจัดกลุ่มผู้เกี่ยวข้องเป็นประเภทก่อน เช่น กลุ่มผู้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม - กลุ่มที่ไม่ได้ทำงานที่โรงงานในพื้นที่ใกล้เคียง, กลุ่มผู้บริหาร/ผู้ประกอบการ - กลุ่มลูกจ้าง - กลุ่มชุมชนในพื้นที่ - กลุ่มผู้ประกอบการค้าขาย, กลุ่มอายุต่าง ๆ , กลุ่มข้าราชการ เป็นต้น จากนั้นจึงตั้งสมมุติฐานและเปรียบเทียบความคิดเห็นในหัวข้อต่าง ๆ นั้นว่ารูปแบบของคำตอบเหมือนหรือต่างกันอย่างไรหรือไม่ และมีความเห็นอย่างไร ในปริมาณเท่าไร จากคำถามวิจัยที่ตั้งขึ้นตั้งแต่การออกแบบสอบถามนั้นจะถูกนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบอีกครั้ง เช่น ทิศทางในการพัฒนาพื้นที่ของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละกรณีศึกษา (ภาพที่ 4) มีความต้องการพัฒนาพื้นที่ในทิศทางที่เหมือนหรือต่างอย่างไร รูปแบบการเปรียบเทียบสามารถนำเสนอได้โดยแผนภาพใยแมงมุม (Spider Chart) โดยค่า Asymp. Sig. ที่สูงซึ่งแสดงถึงความเห็นที่ใกล้เคียงกันจะใช้ค่าเฉลี่ยร้อยละ (Mean) ของการสำรวจนั้น และเมื่อค่า Asymp. Sig. ที่ต่ำแสดงถึงความขัดแย้งมากให้แสดงค่าร้อยละตามจริง การอ่านค่าจากแผนภาพนี้จึงสามารถแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้ชัดเจนขึ้นและทำให้ทราบว่าในแต่ละทิศทางมีใครสนับสนุนมากน้อยอย่างไร

ภาพที่ 4 ตัวอย่างการแสดงผลการเปรียบเทียบความเห็นที่แตกต่างกันจากกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม (Actor) ต่อกรณีศึกษา (Case)

บทสรุป

โครงการวางแผนพัฒนาที่ดินนั้นมักกระทบต่อประชาชนในวงกว้างก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานผู้พัฒนาพื้นที่และประชาชน หรือกับหน่วยงานอื่นๆ ทำให้เกิดผลกระทบและความสูญเสียในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ และไม่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน งานวิจัยหัวข้อลักษณะนี้ เป็นการวิจัยสังคมที่มีความซับซ้อน ความสำคัญของการวิจัยอยู่ที่เป็นผสมผสานการวิจัยเชิงสำรวจ (Exploratory Research) ร่วมกับการวิจัยแบบใช้กรณีศึกษา (Case Study Approach) ที่มีทั้งเชิงตัวเลข (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) เนื่องจากบทความนี้เป็นเพียงปฐมบทของงานวิจัยในภาคสนามต่อไป แผนการดำเนินการวิจัยในขั้นต่อไปจึงควรแบ่งการศึกษาออกเป็นขั้นๆ เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ได้แก่ 1) การสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ และ

แผนที่, 2) การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง, 3) การเลือกกรณีศึกษา, 4) การสัมภาษณ์ ผู้มีส่วนในการกำหนดนโยบายการใช้ที่ดินในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปพัฒนาแบบสอบถาม, 5) การเก็บข้อมูลเชิงตัวเลข โดยการออกแบบแบบสอบถามอย่างมีระบบ, 7) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ เพื่อดูเรื่องความเหมือนหรือแตกต่างของความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง, 8) การอภิปรายผลการวิเคราะห์, และ 9) การนำเสนอแนวทางและประเมินข้อดีข้อเสีย

งานวิจัยลักษณะนี้เป็นงานวิจัย “สหสาขา” โดยมุ่งเน้นการวิจัยทางสังคมที่อาจไม่สามารถพัฒนาสู่ภาคอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบเช่นเดียวกับงานวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์อื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามนอกจากเครื่องมือขยายเสียงจากชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากแผนพัฒนาที่ดิน กรณีศึกษาโครงการที่มีความขัดแย้งสูงนั้นจะให้ข้อมูลเชิงตัวเลขที่ได้จากงานวิจัยในลำดับต่อไป ข้อมูลนั้นสามารถนำไปทำการประเมินผลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อต่อยอดงานวิจัยนี้เป็นแผนพัฒนาพื้นที่ต่อไป อีกทั้งแนวความคิดเรื่องการแก้ปัญหาด้านความคิดเห็นที่แตกต่างกันในโครงการวางแผนพัฒนาที่ดินนี้ ยังจะนำไปใช้พัฒนาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ปัญหาความแตกต่างด้านความคิดในงานการวิจัยสังคมในกรณีอื่น ๆ ได้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Aruninta A. (2006, October 26 – 27). *Megaprojects: The Politics of Public Policy* [In Thai: เมกะโปรเจกต์: เพื่อราษฎร์ เพื่อรัฐ หรือ เพื่อใคร?]. Paper presented at the 10th Sarasatr Symposium on “Situationist Space”, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University.
- Aruninta, A. (2009). WiMBY: A comparative interests analysis of the heterogeneity of redevelopment of publicly owned vacant land. *Landscape and Urban Planning*, 93(1), 38 – 45.
- Aruninta, A. (2010). *From Theory to Practice: For Urban Managers* [In Thai: จากทฤษฎีสู่ปฏิบัติ: สำหรับนักบริหารเมือง]. Bangkok: Social Research Institute, Chulalongkorn University.
- Blaikie, N. W. H. (2003). *Analyzing Quantitative Data: From Description to Explanation*. London: SAGE Publications.
- Bristol, G. (2007). Strategies for survival: Security of tenure in Bangkok. *Case study prepared for Enhancing Urban Safety and Security: Global Report on Human Settlements 2007*. Retrieved May 1, 2012, from <http://www.unhabitat.org/grhs/2007>
- De Sousa, C. A. (2002). Turning Brownfields into Green Space in the City of Toronto. *Landscape and Urban Planning*, 62, 181 – 198.
- Dunn, W. N. (1994). *Public Policy Analysis: An Introduction (2nd edition)*. Englewood, NJ: Prentice Hall
- Herzfeld, M. (2006). Spatial Cleansing: Monumental Vacuity and the Idea of the West. *Journal of Material Culture*, 11(1 – 2), 127 – 149.
- Lungo, M. (2002). Large Urban Projects: A Challenge for Latin American Cities. *Land Lines*, 14(4). Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, MA.
- Putt, A. D. & Springer, J. F. (1989). *Policy Research: Concepts, Methods, and Applications*. Englewood, NJ: Prentice Hall.

- UN-Habitat. (2007). *Forced Evictions: Towards Solutions?* Second Report of the Advisory Group on Forced Evictions to the Executive Director of UN-Habitat, AGFE and UN-Habitat, Nairobi.
- Yin, R. K. (2003). Applications of Case Study Research. *Applied Social Research Methods Series, Volume 34*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.